

predaji, a što iz življenog iskustva, kao i utvrditi kontinuitete i transformacije tradicijskih obrazaca i sadržaja, te istodobno imati u vidu njihovu moguću buduću primjenu.

Radovi pokazuju da je provedeno doista temeljito istraživanje kojim je obuhvaćen jedan širi regionalni prostor. Ono predstavlja vrijedan doprinos poznavanju tradicijske kulture nekog područja na kojem žive Hrvati te ostavlja vrijedan materijal (građu) kao polazište za bilo kakva daljnja istraživanja koja bi svoj interes, polazište ili prožimanje nalazila na duhovnoj, društvenoj i materijalnoj tradicijskoj i suvremenoj kulturi.

Istraživanjem tradicijske baštine, identiteta i etnokulturnih procesa koji su utjecali na nastajanje i oblikovanje Bunjevaca od ishodišnog područja (imperijalnog trograničja: osmansko-habsburško-mletačkog) do dijasporskih lokacija na kojima danas Bunjevci žive, zatim od razdoblja uznapredovalih etnokonfesionalizacijskih procesa do recentnijih procesa nacionaliziranja te sasvim recentnih modernizacijskih i nacionalno-integracijskih procesa, ovakva istraživanja predstavljaju značajan dio interkulturalnih, multikulturalnih i transkulturalnih studija područja koje veže jugoistočnu i srednju Europu.

Radovi su važni za afirmaciju bunjevačke zajednice u Srbiji. Tematski se uklapaju u trend istraživanja višedimenzionalnosti identiteta od lokalnog i regionalnog do nacionalnog i transnacionalnog. Doprinose etnološkoj znanstvenoj spoznaji, posebno s obzirom na interpretaciju geneze i kreiranja kulturnih, subetničkih, etničkih i nacionalnih identiteta. Značajni su za bolje poznavanje ne samo bunjevačke povijesti i kulture nego i cjelokupne hrvatske nacionalne kulturne povijesti.

Jadranka Grbić Jakopović

Milana Černelić, Jadranka Grbić Jakopović, Tihana Rubić, Marijeta Rajković Iveta, Matija Dronjić, Mihovil Gotal, ur.: *Bunjevci u vremenskom i prostornom kontekstu*

Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Odsjek za etnologiju i kulturnu antropologiju, FF press – Subotica: Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata, 2014., 686 str.

Zbornik *Bunjevci u vremenskom i prostornom kontekstu* sadrži 40 radova proizašlih iz izlaganja održanih na istoimenom znanstvenom skupu održanom u studenome 2012. godine u Zagrebu u organizaciji Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu i Odsjeka za etnologiju i kulturnu antropologiju dotičnog fakulteta.

Skup je bio izravno povezan s dugogodišnjim i sveobuhvatnim istraživanjem Hrvata Bunjevaca kao jedne od (sub)etničkih zajednica u Hrvatskoj i manjinske hrvatske bunjevačke zajednice u republikama Srbiji i Mađarskoj. Većina tih istraživanja provodila se u okviru znanstvenih projekata (npr. projekt Ministarstva znanosti, obrazovanja i sporta Republike Hrvatske *Identitet i etnokulturno oblikovanje Bunjevaca* voditeljice redovne prof. dr. sc. Milane Černelić) te u okviru znanstveno-istraživačke djelatnosti više sveučilišnih, znanstvenih i kulturnih institucija iz Hrvatske, Mađarske i Srbije.

Tematika radova pripada područjima istraživanja više znanosti i znanstvenih disciplina (povijesti, etnologije i kulturne antropologije, lingvistike, sociologije, socijalne demografije i dr.) što upućuje na iznimnu i nadasve potrebnu interdisciplinarnost te transdisciplinarnost. Sukladno sesijama skupa, knjiga je podijeljena u nekoliko tematski srodnih cjelina. Prva i druga cjelina vezane su uz povijesne teme i obuhvaćaju radove koji se bave ranim bunjevačkim seobama (primjerice u 17. i 18. stoljeću), te na neke suvremenije migracije (primjerice one iz 20. stoljeća), kao i utjecaje državnih ideologija u 20. i 21. stoljeću na identitet bunjevačkog ogranka u Vojvodini, tj. Srbiji. Tu se nalaze važni prilozi o recentnijoj povijesno-političkoj, a slijedom toga i pseudoznanstvenoj produkciji (poglavito od strane srpskih znanstvenika) koja je utjecala i utječe na pojavu podvojenih bunjevačkih identiteta u Srbiji, zatim o politikama pamćenja, kulturama sjećanja, stanju jezika i govora kod pojedinih ograna i sl. Treća cjelina vezana je uz jezik i govor te donosi analizu govora odabranih (istraživanih) lokaliteta na kojima žive primorski Bunjevci te oni u Mađarskoj (Bajski trokut). Radovi su posvećeni i jezičnoj situaciji kroz analizu javnih glasila, jezičnim programima i identitetskim pitanjima te književnopovijesnim temama. Četvrta cjelina predstavlja kulturološka istraživanja primorskih Bunjevaca, iskazana kroz studije o govoru i istaknutim pojedincima te četiri etnološke studije. Peta pak cjelina predstavlja šira kulturološka istraživanja bunjevačkih Hrvata u Vojvodini i tvore je članci koji analiziraju etnografske sadržaje *Subotičke Danice*, važnost i ulogu časopisa *Klasje naših ravni*, potom povijesnoumjetnička te onomastička studija te studije o društvenom sjećanju i salašima. Šesta cjelina jest najveća i čini je jedanaest radova koji tematiziraju različite pojave ili prakse vezane uz tradicijsku kulturu ili njezine mijene. Cjelina je iznimno vrijedna za etnološku struku jer predstavlja izvorna istraživanja gotovo svih aspekata tradicijske kulture bačkih Hrvata Bunjevaca.

Teme, zastupljene u sadržaju ove knjige, od velikog su znanstvenog, kulturnog i političkog značenja i u širem smislu spadaju među migracijske studije i studije identiteta s fokusom na istraživanoj skupini – hrvatskoj bunjevačkoj (sub)etničkoj zajednici. Knjiga, osim toga, ima i posebno nacionalno i društveno značenje i na drugim razinama: ona je studija o (sub)etničkoj skupini koja je

stoljećima sačuvala nacionalnu svijest, važna je u kontekstu knjiga o subetničkim skupinama kojih u hrvatskoj znanosti izrazito nedostaje, djelo ima važnost kao regionalna studija, ponajprije podunavska, no i šire, a edicija je vrlo značajna i zbog aktualnih zbivanja s Bunjevcima u istraživanim zemljama, posebice Srbiji. Zbog svega, ova knjiga nije doprinos samo u znanstvenom pogledu nego su rezultati istraživanja primjenjivi i za kreatora političkih procesa.

Zaključno, polazeći od koncepata interkulturalnih, transkulturalnih i multikulturalnih studija, ova knjiga problematizira bunjevačku povijesnu, lingvističku, demografsku, sociološku, etnološku i kulturno-antropološku problematiku u njezinim suvremenim i povijesnim kontekstima. Njezina je svrha i cilj utvrđivanje odrednica identiteta Bunjevaca te proširivanje spoznaja o etnokulturnim procesima njihova oblikovanja kao (sub)etničke grupe. Istraživačke teme, pa tako i publicirani radovi, temeljili su se na specifičnim kulturnim značajkama pojedinih bunjevačkih ogranaka, uglavnom onima po kojima se oni bitno razlikuju od ostalog stanovništva u okruženju. U središtu znanstvenih interesa jest propitivanje akulturacijskih i asimilacijskih procesa koji su kod ove (sub)etničke grupe oblikovali prepoznatljive kulturološke obrasce, mentalitete i identitete, ali i njihova integracija u prostorima na kojima obitavaju već više stotina godina. Prilozi u knjizi koji su, kako se spomenulo, rezultati višegodišnjih istraživanja, utvrđuju nekadašnje i sadašnje stanje njihove svijesti o (njihovoj) etnonacionalnoj pripadnosti. Ova će knjiga čitatelje, kojih će zasigurno biti i izvan znanstveno-stručnog miljea, uputiti do kojeg se stupnja može govoriti o Bunjevcima kao o homogenoj etnokulturnoj zajednici (zajedničko ime, jezik, pojedini elementi tradicijske kulture), a u kojoj pak mjeri kao o distinktivnim i regionalno specifično oblikovanim zajednicama, s obzirom na njihovu disperzivnost u prošlosti i sadašnjosti.

Goran Pavel Šantek

Mario Katić, Tomislav Klarin, Mike McDonald, ur.:
***Pilgrimage and Sacred Places in Southeast Europe: History, Religious
Tourism and Contemporary Trends***

Zürich – Berlin: LIT Verlag, 2014., 232 str.

Zbornik *Pilgrimage and Sacred Places in Southeast Europe: History, Religious Tourism and Contemporary Trends* nastao je na temelju dijela radova predstavljenih na konferenciji *Pilgrimage and Sacred Places in Central and Eastern Europe: Place, Politics and Religious Tourism*, koja je održana u Zadru